

Patates, Dünyada en fazla tüketilen temel besin maddelerinden birisidir. Bu bitkinin kökeninin Güney Amerika (Şili'den Meksika'ya kadar uzanan alan, Peru sahilleri ve And Dağları) olduğu kabul edilmekte olup, patates tarımına 18.yy'da başladığı bilinmektedir.

Patates, bitkisel kaynaklı beslenmede tahıllardan sonra en büyük rolü oynar. Ucuzluğu, birim alandan fazla verim alınması, besin değerinin yüksek oluşu, sindiriminin kolaylığı, kullanım alanının geniş olması ve her çeşit iklimde yetişmesi açısından, hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından üretilmekte ve tüketilmektedir. Düşük oranda protein ve yüksek oranda nişasta içeren patates, yemeklik ve sanayilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sanayilik patateslerin renkleri beyaz yani nişastası yüksek, yemeklik patateslerin rengi ise sarı ve protein oranı yüksektir. Patates nişasta ve ispiroto endüstrisinin önemli hammaddesidir. Patates yumrusunda bulunan %10-22 oranındaki nişastadan glikoz ve dekstrin yapılıdır.

Türkiye'de farklı çeşitlerde patates üretimi yapılmakta olup, en çok üretilen çeşitler; Marfana, Resy, Ausania, Concorde, Russent, Bur Bank, Granda, Cosmos, Agria ve Fianna'dır.

Türkiye'de tohumluk patateslerin en iyi yetiştiği yerler; Kars, Erzurum, Uludağ ve Bolu yaylalarıdır. Patates üretiminde önde gelen iller ise; Nevşehir, Çorum, Erzurum, Trabzon, Kayseri, Sivas, Niğde, Konya, Kütahya, Adapazarı, Afyon'dur. Ülkemizde 2002 yılında 205 bin hektar alanda 5,3 milyon ton patates üretilmiştir.

Bugün Türkiye genelinde yuvarlak veya oval yumruları olan sarı etli çeşitler yaygın olup, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinin bazı kesimlerinde ise beyaz etli çeşitler tercih edilmektedir. Vitamin ve mineral bakımından zengin bir besin olan patates günlük alınması önerilen C vitamini miktarının 1/3'ünü karşılarken, vitamince zengin olduğu bilinen turuncgillerden sonra ilk sırayı almaktadır. Bileşiminin %20'si karbonhidrat olan patates kolesterol içermez ve kalori değeri oldukça düşüktür

Dünyada Durum

Dünyada toplam 19 milyon hektar alanda patates ekimi yapılmaktadır. Toplam dünya üretimi 308 milyon ton, ortalama hektara verim ise 16 tondur. Patates üretiminde Dünyada önde gelen ülkeler sırasıyla Çin, Rusya, Hindistan, Polonya, ABD ve Almanya olurken, hektara verimin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla ABD, Almanya, Türkiye, Hindistan, Polonya, Çin ve Rusya'dır. Türkiye'nin hektara verimde Dünya'da ön sıralarda yer aldığı görülmektedir

Dünya patates üretiminin önemli bir bölümü üretici ülkelerde tüketilmekte ancak küçük bir bölümü uluslar arası ticarete konu olmaktadır. Dünya patates ihracatı 2002 yılında 8 milyon ton civarında gerçekleşmiştir. Bu ihracatın toplam değeri ise yaklaşık 1,4 milyar dolardır. Dünya patates ihracatında önde gelen ülkeler sırasıyla Hollanda, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika ve ABD'dir. Yine aynı şekilde 2002 rakamlarıyla dünya patates ithalatı 8 milyon ton civarında olup değer 1,5 milyar Dolardır. Dünya patates ithalatında önde gelen ülkeler sırasıyla Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya, Fransa ve ABD'dir.

Çeşitli Ülkelere Göre Dünyada Patates Ekim Alanları, Üretim ve Verim

Ülkeler	Ekim Alanı (1000 ha)	Üretim (1000 ton)	Verim (ton/ha)
Çin	4.402	66.602	15
Rusya	3.229	31.900	10
Hindistan	1.211	22.143	18
Polonya	1.190	20.400	17
ABD	514	20.853	41
Almanya	284	10.975	39
Türkiye	205	5.300	26
Dünya	19.256	7.886	16

Kaynak: FAO

Çeşitli Ülkelere Göre Dünyada Patates Dış Ticaret Değerleri

Ülkeler	İhracat (1000 \$)	İthalat (1000 \$)
Hollanda	295.853	117.713
Fransa	207.998	81.939
Almanya	112.985	125.145
İtalya	108,263	92.667
Belçika	98.199	123.525
ABD	90.495	73.931
Dünya	1.458.658	1.572.738

Türkiye’de Durum

Türkiye’de son yıllarda kaliteli tohumluk kullanımı ve üretim tekniklerinin iyileştirilmesi sonucunda artan verime bağlı olarak patates üretimi de gelişme göstermiştir. Halen yaklaşık 205 bin hektar alanda patates tarımı yapılmakta olup, yıllık üretim miktarı 5 milyon tonun üzerinde bulunmaktadır. Bir hektardan elde edilen yumru verimi ise ortalama 25-26 ton civarındadır. Verim bazı bölgelerde 60-80 tona kadar ulaşabilmekte, bazı illerde de 2-5 ton’a kadar düşmektedir.

Patates ülkemizde piyasa dalgalanmalarından en fazla etkilenen ürünlerden biridir.

Dolayısıyla piyasa fiyatlarındaki artışlar bir sonraki yıl için patates ekiminin yoğunlaşmasına, fiyatlardaki düşme ise bir sonraki yılda patates ekim alanlarının daralmasına kolaylıkla sebep olabilir. Bu yüzden öncelikle etkili bir üretim ve fiyat planlaması yapılması gerekmektedir. Ekonomik bakımdan oldukça önemli olan patatesteki daha fazla ve kalitede ürün elde etmek için hastalık, zararlı ve yabancı otlarla mücadele büyük önem arz etmektedir. İhracatımızda önemli bir yere sahip bulunan patatesteki münferit olarak veya birlikte zarar yapan pek çok hastalık, zararlı ve yabancı ot türü bulunmaktadır. Bu çerçevede sertifikalı tohumluk üretimi çalışmalarına başlanmış halen üretimde kullanılan patates tohumunun %20’si sertifikalıdır..

Türkiye’de Yıllar İtibariyle Ekim Alanı, Üretim ve Verim

Yıllar	Ekim Alanı (1000 ha)	Üretim (1000 ton)	Verim (ton /ha)
1980	183	3.000	16
1985	207	4.100	20
1990	192	4.300	22
1995	200	4.750	24
2000	205	5.370	26
2001	211	5.200	25
2002	211	5.200	25

Türkiye’de başlıca patates üretim bölgeleri Orta Anadolu, Karadeniz, Ege ve Kuzey Doğu Anadolu bölgeleridir. En fazla üretim yapılan iller ise sırasıyla Niğde, Nevşehir, İzmir, Bolu, Afyon, Trabzon, Konya, Erzurum ve Ordu’dur. Bu illerin ekim alanı bakımından toplamı Türkiye’nin toplam patates ekim alanının %59,5’inin oluştururken, bu illerin toplam üretimi ise Türkiye’nin toplam patates üretiminin %68,8’ini oluşturur.

Çeşitli illere göre hektara patates verim miktarları incelendiğinde, verimi en yüksek olan illerin Nevşehir, Niğde ve İzmir olduğu, Türkiye ortalamasının ise hektara 26 ton olduğu görülmektedir. Hakkari, İçel, Adıyaman, Siirt, Hatay, Diyarbakır ve Bingöl patates veriminin en düşük olduğu iller olup, bu illerde hektara verim 2 ile 9 ton arasında değişmektedir.

Verimin en düşük olduğu ilimiz hektara 2 ton ile Siirt’tir.

Türkiye’nin 1994 ile 2001 yılları arasında patates ihracatını incelediğimizde 1994 yılında 36 milyon dolar olan ihracatımız 1997 yılında 47 milyon dolara yükseldiği, 1998-99 yıllarında da

14 milyon dolar civarına düştüğü görülmektedir. Bu iniş çıkışlara rağmen Türkiye'nin son on yılda en fazla ihraç ettiği ürünler incelendiğinde patatesin ilk 10 ürün arasında yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan yıllara göre patates ithalat miktarları incelendiğinde patates ithalatının genelde 4-5 milyon dolar civarında gerçekleşirken 1999 yılında 11 milyon dolar'a yükseldiği görülmektedir. Bu yıllarda kontrolsüz bir şekilde ülkemize giren tohumluk patatesler genetik yapının bozularak düşük kaliteli patates üretiminin gerçekleşmesine sebep olmuştur. 2001 yılında tohum ithalatında patates ilk sırayı almıştır. Daha sonraki yıllarda menşei belli olmayan tohumlukların ülkeye girişinin sınırlandırılması patates ithalatını önemli ölçüde düşürmüştür 2001 yılında yalnızca 821 bin dolar civarında patates ithalatı gerçekleşmiştir

Çeşitli İllere Göre Türkiye'de Patates Ekim Alanları, Üretim ve Verim

İller	Ekim alanı (ha)	Üretim (ton)	verim (ton/ha)
Nigde	35.241	1.296.020	37
Nevşehir	25.611	979.323	38
Izmir	11.980	388.261	32
Bolu	10.130	282.601	28
Afyon	8.944	255.699	29
Trabzon	7.958	139.795	18
Konya	6.148	126.838	21
Erzurum	6.855	114.218	17
Ordu	9.204	114.059	12
TOPLAM	122.071	3.696.814	
TÜRKİYE	205.000	5.370.000	26

Patates üretiminde önde gelen ülkelerle mukayese edildiğinde Türkiye'de patates veriminin bu ortalamadan üstünde olduğu görülmektedir. Ancak üretim ve verimdeki bu başarılı artışın pazarlamada görülmediği ve özellikle körfez krizinden sonra dış pazardaki payımızın giderek azaldığı bilinen bir gerçektir. Bugün ülkemizde patates yetiştiriciliğinde en önemli sorun tohumluktur. Patates tohumluk ihtiyacının %99'u ithalatla karşılanmakta olup, Hollanda, Almanya, Fransa, ABD, Kanada ve Çin tohumluk ithal ettiğimiz başlıca ülkelerdir. Bu durum bir taraftan üretimde dışa bağımlılığa sebep olurken diğer taraftan kendi patates genlerimizin ve dolayısıyla toprak yapımızın giderek bozulmasına sebep olmaktadır.

Patates tarımı ile ilgili diğer bir sorun ise üretimin dalgalı olmasıdır. Patates fiyatlarının her yıl değişiklik göstermesi üretimi doğrudan etkilemektedir. Fiyatların yüksek olması çiftçileri ertesi yıl daha fazla üretim yapmaya zorlarken, ortaya çıkan üretim artışı tekrar fiyatları düşürmekte ve dalgalı bir piyasa yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu üründe üretim planlamasına gidilerek fiyat istikrarı sağlanması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Geçmiş yıllarda patates ihracatını artırmak için her yıl Destekleme Fiyat ve İstikrar Fonundan (DFIF) ihracatçıya ton başına 20 dolarlık ihracat iadesi ödenmesine rağmen son yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizi takiben bu destekleme politikası aksamıştır. Ayrıca DFIF ihracat teşvikine yönelik patates üretim ve dış ticaretinde ülkemizde önemli gelişmelere sebep olabilecektir. Dış pazarlardaki belirsizliğin giderilmesi, depolama imkanlarının iyileştirilmesi, üretimde mutlaka planlamaya gidilerek istikrarın sağlanması, tohumlukta yerli üretim çalışmalarına ağırlık verilmesi ve etkin bir pazarlama organizasyonunun kurulması gibi sorunların çözülmesi durumunda ülkemizde patates tarımı daha iyi bir yere gelecektir.

Türkiye' de ve Dünyada Soğan Üretimi

Soğan zambakgiller ailesinden keskin kokulu, yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan otsu bir bitkidir. Tüm dünyada gelir düzeylerine bakılmadan bütün insanların her gün tükettiği kuru soğan, gerek yemeklerde pişmiş olarak gerekse salatalarda çiğ olarak büyük miktarlarda tüketilmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri tüketilen kuru soğanın bilinen anayurdu ülkemizin de içinde yer aldığı Küçük Asya bölgesidir. Soğanın toprak altındaki yuvarlak kısmı değişik biçimlerde, renklerde ve irilikte, yaprakları ise içi boş silindirimsi ve sivridir. Soğanın bileşiminde uçucu ve sabit yağlar, şekerler, vitaminler, mineraller, fermentler ve amino asitler bulunur. Özellikle antiseptik ve antibiyotik özelliği göstermesi ve pişirildiğinde vitamin kaybının az olması nedeni ile insan sağlığı için son derece faydalı bir üründür. Ayrıca iştah açıcı ve yatıştırıcı özelliği vardır

Çeşit ayrımında önemli rol oynayan şekil faktörü bakımından, dünya pazarlarında en fazla arananlar; çapı yaklaşık 7cm büyüklüğünde yuvarlağa yakın şekilli fazla acı olmayan çeşitlerdir.

Dünyada Durum Dünya kuru soğan üretim alanı sürekli olarak artmaktadır.1993-1995 yıllarında ortalama 2.184 bin hektar olan kuru soğan üretim alanı son yıllarda 2.971 bin hektara ulaşmıştır. Ekim alanındaki artışla beraber verimde de artış olması, üretim miktarında önemli artışlar meydana getirmiştir. Yine 1993-95 yıllarının ortalama üretimi 35 milyon ton iken, 2002 yılında dünya kuru soğan üretimi yaklaşık 52 milyon tona ulaşmıştır. Bu artışta dünya nüfusunun artmasının da etkisi olmuştur.

En büyük üretici ülke Hindistan'dır. Ancak, Hindistan'ın kuru soğan verimi, dünya ortalama kuru soğan veriminden %40 daha düşüktür. Hindistan dünya kuru soğan üretim alanının %18'inden dünya, üretiminin ancak %12'sini karşılarken, ABD dünya kuru soğan üretim alanının sadece %2'lik bir kısmından dünya üretiminin % 6'sını karşılamaktadır.

	1993-1995			1996-1998			1999-2001			2002		
	Üretim Alanı (ha)	Üretim (bin ton)	Verim (ton/ha)	Üretim Alanı (ha)	Üretim (bin ton)	Verim (ton/ha)	Üretim Alanı (ha)	Üretim (bin ton)	Verim (ton/ha)	Üretim Alanı (ha)	Üretim (bin ton)	Verim (ton/ha)
Hindistan	376.900	4.043	107.278	409.033	4.237	103.593	487.400	5.374	110.248	520.000	6.500	125.000
ABD	66.043	2.885	436.809	67.913	3.026	445.609	67.603	3.220	476.236	64.840	3.056	471.254
Türkiye	106.992	2.100	196.275	102.666	2.090	203.571	104.166	2.283	219.200	113.000	2.270	200.885
İran	43.141	1.067	247.272	45.134	1.189	263.411	48.991	1.480	302.077	50.000	1.500	300.000
Pakistan	70.918	926	130.582	80.012	1.102	137.693	100.288	1.160	144.567	103.800	1.385	133.430
Japonya	27.433	1.251	456.136	27.033	1.291	477.681	26.866	1.237	460.421	27.000	1.270	470.370
Rusya	96.733	913	94.390	94.773	1.063	112.182	110.793	1.160	104.693	112.000	1.175	104.911
Brezilya	76.074	963	126.598	68.448	872	127.443	65.260	1.054	161.463	66.613	1.132	169.883
İspanya	26.766	957	357.440	24.028	957	398.106	23.104	1.023	442.867	23.100	1.101	476.710
Kore Cum	11.735	691	588.471	12.335	730	592.027	17.299	962	556.282	18.995	1.074	565.258
Dünya	2.184.142	35.503	162.550	2.428.074	40.875	168.343	2.797.383	48.743	174.245	2.971.750	51.914	174.693

Kaynak: Faostat

2001 yılı itibari ile dünya ülkelerinin kuru soğan ihracat miktarları incelendiğinde en büyük ihracatçı ülkenin Hollanda olduğu onu Hindistan, Çin ve ABD'nin takip ettiği görülmektedir. Türkiye ise kuru soğan ihracatında %3'lük pay ile 7. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de Durum

Türkiye'de özellikle 1996 yılından itibaren kuru soğan üretim alanları ve üretim miktarları artış göstermektedir. 2000'li yıllardan sonra Türkiye kuru soğan üretiminde Hindistan ve ABD'den sonra 3. sırada yer almaktadır.

Farklı iklim koşullarına sahip olan Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi hariç hemen her bölgede kuru soğan yetiştiriciliği yapılmakla beraber, yoğun olarak İç Anadolu, Akdeniz'in Doğusu, Orta Karadeniz ve Marmara Bölgesi'nde yapılmaktadır. En fazla kuru soğan üretimi yapılan il toplam kuru soğan üretiminin %13'ünü sağlayan Amasya'dır. Amasya'nın üretiminin büyük bir kısmı Suluova yöresinde yapılmaktadır. Ancak, Amasya yöresinde uzun yıllardır yapılan üretim nedeni ile verimde önemli düşüşler gözlenmektedir. Amasya'dan sonra diğer önemli iller Ankara-Polatlı (%12), ve Bursa-Karacabey'dir (%7). Türkiye kuru soğan üretiminin dörtte biri bu üç bölgeden karşılanmaktadır. Ayrıca Polatlı yöresinde şekerpancarı üretimine kota konulması nedeni ile pancar ekim alanları son yıllarda sürekli azalmış, bu alanlarda kuru soğan üretimi yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin Ülkelere Göre Kuru Soğan İhracatı

Türkiye'nin kuru soğan ihracatının önemli bir kısmı yaklaşık %50 si Suudi Arabistan'a yapılmaktadır. Sovyetler Birliğinden ayrılan ülkeler de en önemli alıcılardır. AB ülkelerine kuru soğan ihracatı önemli düzeylerde değildir. En fazla ihracat yapılan AB ülkesi Yunanistan'dır. 2003 yıllarında Yunanistan'a yapılan ihracatta büyük bir artış sağlanmıştır.

Çizelge 2. Başlıca Kuru Soğan İhracatçı Ülkeler (ton)

	1999	2000	2001
Hollanda	513.396	573.830	620.287
Hindistan	260.719	343.254	441.862
ABD	307.156	354.142	334.643
Çin	198.961	169.745	292.397
İspanya	220.297	206.800	197.863
Mısır	105.957	147.258	166.357
Türkiye	132.182	85.712	161.293
Dünya	3.357.064	3.123.342	3.268.071

Çizelge 3. Başlıca Kuru Soğan İthalatçı Ülkeler (ton)

	1999	2000	2001
Almanya	256.344	244.375	269.498
Japonya	223.434	262.179	260.896
Malaysia	236.062	266.946	298.913
Rusya Fed.	548.480	298.201	287.721
ABD	261.666	216.296	286.969
İngiltere	185.107	156.718	231.504
Kanada	134.883	133.694	156.431
Dünya	3.354.464	3.224.269	3.384.558

Kuru soğanda karşılaşılan sorunlar

Kuru soğanın hemen piyasaya çıkarılacak çeşitlerinden ziyade, uzunca süre depolanacak olan kışlık çeşitlerinin muhafazası için sıcaklık, nispi rutubet ve havalandırma faktörleri uygun oranlarda bulunmalı, ayrıca yığın halinde yapılacak muhafazalarda çok yüksek yığınlar halinde bırakılmamalıdır.

Yapılan denemelere göre, en fazla 1 metre kadar yükseklikte yapılacak yığınlarda, ara sıra tahta küreklerle başları zedelenmeden aktarma yapmak suretiyle soğanlar uzun süre rahatlıkla korunabilmektedir. Soğan muhafazasında ikinci bir sistem de bazı yabancı ülkelerde ve ülkemizde tatbik edilen dizi veya saç örgüsü sistemidir. Bu sistem de hasattan sonra soğanların sapları kesilmeden başlar saç örgüsü şeklinde birbirine sardırılarak muntazam diziler yapılır.

Uygun saklama koşullarının sağlanmaması durumunda çabuk bozulan bir ürün olduğu için bu konuda önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Genel Deęerlendirme

Tarımsal ürünlerin ihracatında karşılaşılan en önemli sorun, dış piyasanın istediği özelliklerde ve sürekli ürün temin edilememesidir. Bu nedenle üretim, dış pazarların istediği kalitede ve standartlarda yeterli miktarda ve sürekli olacak şekilde planlanmalıdır. Özellikle ihraç edilecek ürünlerde nakliye koşullarına dayanıklı, kuru madde oranı yüksek çeşitler seçilmelidir. Bunun içinde sözleşmeli üretime gereken önem verilmeli ve uluslar arası piyasalarda talep edilen çeşitler istenen miktarlarda sürekli üretilmelidir. Bu konuda ıslah çalışmaları yapılarak dayanıklı çeşitlerin yetiştiriciliği sağlanmalı ve teşvik edilmelidir. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında yaşanan bu genel sorunlar soğan için de geçerlidir. Üreticinin korunması için ihracat olanakları sonuna kadar kullanılmalıdır. Zira soğanda bazı yıllar üretici elinde kalan soğanı depolama imkanlarının da yetersizliği nedeni ile ırmaklara dökmüştür. Üretici birliklerinin kurulması teşvik edilmeli ve bunlara işlerlik kazandırılmalıdır. Kuru soğanda üreticiler arasında bir birlik dayanışma bulunmamaktadır. Sebze üretiminde monokültür yetiştirme tekniği tarım arazilerine zarar vermektedir. Özellikle sürekli sulu tarım yapılması toprakların çoraklaşmasına neden olmakta ve verim düşmektedir. Kuru soğan yumrulu bitki olduğu için ekim nöbetine girmesi çok önemlidir. Baklagillerden sonra ekildiğinde verimde artış olacaktır.

DÜNYA' DA VE TÜRKİYE' DE PATATES-SOĞAN ÜRETİMİ

OKTAY TAŞ